

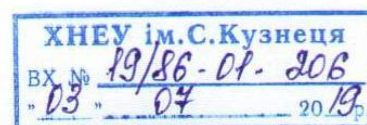
ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора **Антонюк В.П.** на дисертаційну роботу **Загірняка Дениса Михайловича** на тему **«Прагматизм фінансово-економічного розвитку вищої освіти: теорія, методологія, практика»**, представлену на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика та спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

На сучасному етапі вища освіта виступає основним соціальним інститутом, що задовольняє потреби суспільства у формуванні висококваліфікованих кадрів, у збереженні та розвитку системи загальних та наукових знань, у забезпеченні нагромадження людського капіталу, формуванні загальної культури і соціальних норм. Із зростанням вагомості людського капіталу як основного чинника економічного розвитку, вища освіта стає найважливішим засобом формування нової генерації висококваліфікованих кадрів та розвитку інтелектуального потенціалу. Україна відноситься до країн з достатньо розвиненою системою вищої освіти, посідаючи за цим показником високі місця у різних міжнародних рейтингах. В той же час, вітчизняна система вищої освіти (СВО) має низку проблем: зменшення обсягів підготовки фахівців та недостатня висока якість підготовки, хронічною є проблема недостатнього фінансування СВО. Найгострішою проблемою є незбалансованість розвитку вищої освіти та ринку праці, що обумовлює, з одного боку, надлишок на ринку праці фахівців певних напрямів підготовки, а з іншого – дефіцит висококваліфікованих кадрів за окремими спеціальностями. Це вказує на недостатню прагматичність суб'єктів освітньої діяльності. Наявність цих та інших достатньо гострих проблем у сфері вищої освіти, які вирішуються досить повільно, свідчить про актуальність реформування СВО з рахуванням потреб економіки та світового досвіду.

Незважаючи на значну кількість робіт, присвячених дослідженню різних аспектів діяльності закладів вищої освіти та розвитку системи в цілому, є підстави стверджувати, що науковцями досі не вирішено низку питань відносно формування ефективних механізмів організації діяльності та фінансування закладів вищої освіти. Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що тема дисертаційного дослідження є актуальною та такою, що має вагому значимість для забезпечення фінансово-економічного розвитку системи вищої освіти на засадах прагматизму.

Дисертацію виконано відповідно до тематики науково-дослідних робіт Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, автор прийняв участь у виконанні трьох тем дослідження, одна із яких безпосередньо пов'язана з темою дисертаційної роботи - «Концептуальна платформа реформування закладу вищої освіти на засадах прагматизму» (номер держреєстрації 0118U005137), у межах якої обґрунтовано необхідність реформування відносин суб'єктів сфери вищої освіти (СВО) у контексті парадигми прагматизму розвитку ВО.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх достовірність

Обґрунтованість авторських теоретичних і методичних розробок, висновків і рекомендацій, що пропонуються у дисертації, базується на значному колі інформаційних джерел, серед яких значний перелік наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників з проблем ВО, нормативно-правові акти України, державні класифікатори України, матеріали Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Полтавській області, електронні джерела інформації, включаючи дані про діяльність систем ВО провідних країн, а також первинні дані - відомості обліку кадрів підприємств Полтавської області. Широка інформаційна база дала можливість робити обґрунтовані узагальнення та висновки.

Достовірність забезпечують значний набір використаних традиційних та оригінальних методів дослідження: системного аналізу та теоретичного узагальнення, крос-національного аналізу, контент-аналізу та атрибутивного аналізу, системної індукції, типізації, множинної дуальності, дивергенції, абдукції тощо. Використання такого інструментарію дослідження дозволило дисертанту вирішити поставлені завдання розробки і обґрунтування теоретико-методологічних засад, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо фінансово-економічного розвитку вищої освіти на засадах прагматизму. Методологія і методи дослідження, які застосовані дисертантом, є адекватними проблемі, що вирішується та поставленим завданням.

Обґрунтування обраної теми дисертації слід вважати змістовним та переконливим, а перелік визначених завдань таким, що сприяє розкриттю теми та досягненню мети дослідження.

Зміст дисертаційної роботи викладено логічно, її текст супроводжується достатньою кількістю ілюстративного та статистичного матеріалу, представленого в рисунках і таблицях. Пропозиції здобувача впливають із результатів дослідження, висновки і рекомендації роботи достатньо мірою обґрунтовані і підтверджуються результатами апробації її основних положень

на конференціях та у публікація. Основні теоретичні результати та елементи наукової новизни достатньо повно відображено у висновках і авторефераті дисертації.

Основні наукові положення дисертаційної роботи Загірняка Д. М. пройшли апробацією на 14 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, та були опубліковані у 49 наукових працях, що вказує на визнання наукових результатів.

Зміст дисертації, її завершеність та оформлення

Дисертаційна робота складається із вступу, п'ятих розділів, розділених на 15 підрозділів, висновків, списку літератури та додатків загальним обсягом 596 сторінок. Зміст роботи в повній мірі розкриває тему наукового дослідження, структурна побудова відповідає визначеним завданням роботи.

У першому розділі – «Теоретико-методологічні засади фінансово-економічного розвитку вищої освіти у контексті прагматизму» – досліджено різні точки зору на розвиток та роль вищої освіти у суспільстві, проаналізовано характерні риси основних моделей розвитку вищої освіти (ВО) з позиції можливості реформування системи вищої освіти (СВО) України. Досліджено проблеми фінансово-економічного розвитку ВО України, удосконалено понятійно-термінологічний апарат фінансово-економічного розвитку вищої освіти, розроблено науково-методологічне підґрунття фінансово-економічного розвитку ВО на засадах доктрини прагматизму, сутність якої в узгодженості суб'єктивних уявлень та об'єктивних потреб суб'єктів вищої школи стосовно обсягів, видів та термінів фінансування освіти.

Другий розділ - «Ідентифікація участі суб'єктів у фінансово-економічному розвитку сфери вищої освіти» – присвячений: аналізу споживання освітніх послуг, в результаті чого систематизовано його нормативні риси, підкреслено складність вибору освітніх послуг, проблеми із забезпеченням доступності ВО, охарактеризовано чинники, які впливають на характер споживання ОП; дослідженню змістовності соціальних функцій закладів ВО з використанням моделі соціальних ролей; розроблено блок-схему складових механізму державного регулювання вищої освіти, де автор розглядає державну політику, її інструменти, методи і функції у СВО в контексті невідворотності змін у відносинах держави та вищої школи.

У третьому розділі – «Науково-методичне забезпечення діагностики прагматизму фінансово-економічного розвитку вищої освіти» – розроблено методiku визначення освітнього прагматизму працівників підприємств, запропоновано методичний підхід до оцінювання освітнього прагматизму закладів ВО на підставі реалізації їх освітнього потенціалу на прикладі закладів

вищої освіти Полтавської області, розроблено методичний підхід до квантифікації результативності фінансової політики держави у СВО, здійснено порівняльний аналіз фінансування ВО України з іншими країнами та зроблено висновок, що держава намагається забезпечити розвиток ВО, однак низька платеспроможність держави обумовлює недостатність фінансування.

У четвертому розділі «Діагностика прагматизму фінансово-економічного розвитку вищої освіти» на основі запропонованої авторської методики та широкої статистичної інформації здійснено оцінювання освітнього прагматизму працівників низки підприємств Полтавської області та закладів вищої освіти цієї ж області за освітніми рівнями, виявлено низький рівень прагматизму більшості освітніх закладів. Здійснено також з позицій концепції прагматизму аналіз державного фінансового забезпечення сфери вищої освіти та зроблено висновок про її недостатню ефективність. Доведено доцільність розподілу обсягів фінансування на держзамовлення для закладів ВО з урахуванням запропонованих показників освітнього прагматизму.

П'ятий розділ – «Науково-практичні засади упровадження прагматизму у фінансово-економічний розвиток вищої освіти» – має практичну спрямованість. В ньому обґрунтовано на прикладі конкретних підприємств методичні рекомендації раціоналізації професійної орієнтації осіб на ринку праці, запропоновано створення довідника спеціальностей і кількості штатних одиниць для виявлення попиту на локальному ринку праці, шляхом застосування методу абдукції визначено емпіричні правила управління закладами ВО, обґрунтовано необхідність зміни типу фінансових відносин у СВО, доцільність впровадження солідарно-субсидіарного типу відносин держзамовника з постачальниками та споживачами ринку освітніх послуг.

У цілому дисертаційна робота відзначається завершеністю та обґрунтованістю наукових положень і практичних пропозицій, а їх достовірність можна визнати достатньо високою.

Основні наукові результати та новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Зміст дисертаційної роботи дає можливість визначити внесок автора в розвиток досліджуваної проблематики та суттєву новизну наукового доробку. Наукова новизна отриманих у дисертаційній роботі результатів полягає в розробці концепції фінансово-економічного розвитку вищої освіти на засадах прагматизму. Найбільш вагомими науковими здобутками містяться у таких положеннях дисертаційної роботи:

поглиблено розуміння сутності фінансово-економічного розвитку вищої освіти України як складової професійної освіти, удосконалено понятійно-термінологічний апарат дослідження на основі визначення понять «фінансово-економічний розвиток вищої освіти» та «прагматизм фінансово-економічного розвитку вищої освіти» (с. 65-73);

обґрунтовано методологію фінансово-економічного розвитку вищої освіти з використанням доктрини прагматизму, яка передбачає комплексне й системне врахування соціальних функцій закладів вищої освіти та адекватного фінансового забезпечення їх реалізації для отримання нової якості надання послуг вищої освіти (с. 103-105);

вперше запропоновано концепцію фінансово-економічного розвитку вищої освіти на засадах доктрини прагматизму, яка поєднує соціально-економічну та фінансову складову, обґрунтовує доцільність перерозподілу бюджетних коштів між спеціальностями, освітніми ступенями і закладами вищої освіти з урахуванням оцінки прагматизму, що дозволить зосередити обмежені ресурси на найперспективніших напрямках вищої освіти в залежності від потреб ринку праці і можливостей бюджетного фінансування (с.114-118);

здійснено систематизацію наслідків реформування вищої освіти України з урахування низки параметрів: ролі держави у її фінансуванні, комерційної активності закладів вищої освіти, глобалізаційних процесів, регіоналізації соціально-економічного простору, впливу громадянського суспільства, що створює науково-методологічне підґрунтя для формуванні стратегії фінансово-економічного розвитку СВО, збалансування їх соціальної відповідальності та прагматизму функціонування (1.2);

систематизовано нормативні риси споживання освітніх послуг, які впливають із складного процесу поєднання особистих інтересів споживачів освітніх послуг та затребуваності їх професійних знань й умінь роботодавцями і виражаються у: складній природі вибору закладу вищої освіти, необхідності поєднання навчальної та трудової діяльності, рівня загальнодоступності закладів вищої освіти, високого рівня активності споживання освітніх послуг, що сприятиме удосконаленню механізму регулювання ринку освітніх послуг (с.124-142);

шляхом використання методу соціальних ролей поглиблено розуміння змістовності соціальних функцій закладів ВО, що дозволяє визначити систему цінностей та цільових установок закладів вищої освіти для забезпечення прагматизму їх діяльності (2.2);

удосконалено модель взаємозв'язку складових механізму державного регулювання вищої освіти (концептуальних засад, політики, інструментів

управління та фінансового забезпечення сфери вищої освіти, контролю) в контексті необхідності змін у відносинах держави та закладів ВО (с. 172);

удосконалено методичний підхід до квантифікації результативності фінансової політики держави у сфері вищої освіти (3.3);

розроблено науково-методичні підходи до оцінки прагматичності отриманої освіти працівниками підприємств на основі визначення професійно-кваліфікаційна відповідність якостей працівника потребам роботодавця (4.1);

розроблено науково-методичні підходи до оцінки прагматизму закладів вищої освіти, розроблено модель розрахунку коефіцієнтів освітнього прагматизму ЗВО та алгоритм визначення конкурентних позицій ЗВО на рику освітніх послуг (с. 295-299), використано запропоновані методичні підходи при оцінці освітнього прагматизму ЗВО Полтавської області (4.2);

обґрунтовано правила управління закладом вищої освіти, спрямовані на еволюційне підвищення рівня прагматизму його діяльності завдяки дихотомії відносин адміністрації закладу з викладачами та студентами щодо організації навчального процесу, що дозволить удосконалити механізм управління навчальним закладом та підвищити рівень реалізації його освітнього потенціалу (5.2);

доведено доцільність використання солідарно-субсидіарного типу фінансових відносин держави як замовника освітніх послуг, з постачальниками і споживачами вітчизняного ринку освітніх послуг, що дозволить одночасно досягти беззбитковості освітньої діяльності і задовольнити потреби регіональних ринків праці, реалізувати бюджетну політику держави у сфері вищої освіти, спрямовану на культивування індивідуальної та взаємної відповідальності суб'єктів (с. 417-419).

Наведені вище положення наукової новизни, а також інші, що містяться у дисертації, дають змогу зробити висновок про суттєвий науковий доробок автора дисертаційної роботи, що відповідає меті та завданням дослідження. Наведені наукові результати мають значення для розвитку соціально-економічної науки і спрямовані на вирішення важливого для України завдання удосконалення державного управління в сфері вищої освіти.

Практичне значення результатів дослідження

Наукові положення, висновки і рекомендації, що містяться у виконаному дослідженні, носять як теоретичний, так і прикладний характер та доведені до рівня їх практичного застосування у системі загальнодержавних та регіональних органів управління: МОН України (довідка № 10.5-262 від 26.12.2018 р.р. Інституту вищої освіти НАПН України (довідка № 278-1 від 27.12.2018 р.р.

Департаменту фінансів Полтавської обласної державної адміністрації (довідка № 28/05.1-26 від 04.01.2019 р.). Наукові результати також упроваджено у діяльність низки підприємств: ПрАТ «Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат» (довідка № 4601/16762 від 18.12.2018 р.), ПрАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин» (довідка № 617 від 05.12.2108 р.); ПрАТ «Кременчуцький колісний завод» (довідка № 01-15-03 від 26.12.2018 р.).

Окремі положення дисертації використовуються у навчальному процесі Хмельницького національного університету під час підготовки та викладання дисциплін: «Фінанси, гроші і кредит», «Інвестування», «Фінансовий ринок», «Ринок фінансових послуг», «Фінансовий контролінг» (довідка № 72-10/1496 від 29.12.2018 р.).

Значна кількість та різноплановість практичних підсумків дисертаційного дослідження свідчать вагомість одержаних результатів та пропозицій автора для удосконалення роботи державних органів, які формують та здійснюють реалізацію політики у сфері вищої освіти.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях

За результатами проведених досліджень здобувачем опубліковано 49 наукові праці, у т.ч.: 1 особиста монографія та 2 монографії у співавторстві, 33 статті у наукових фахових виданнях України, з них 20 статтей у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, а також 14 публікацій у матеріалах конференцій, та 6 науково-методичних робіт. Загальний обсяг публікацій становить 113,7 друк. арк., з яких особисто автору належать 43,75 друк. аркушів. У публікаціях, виконаних у співавторстві, виокремлено особистий внесок здобувача. Кількість, обсяг і якість друкованих праць надають авторові право публічного захисту дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Загірняка Дениса Михайловича, слід відзначити деякі питання дискусійного характеру та зробити певні зауваження стосовно окремих положень роботи.

1. На с. 72, рис. 1.1 автором обґрунтовується бінарна модель розвитку системи вищої освіти України, яка поєднує елементи континентальної та атлантичної моделей, що суттєво відрізняються між собою. При цьому чітко не

визначено які структурні елементи доцільно залучити з обох моделей, які переваги та ризики можуть бути при цьому для України.

2. У дисертації результативність використання освітнього потенціалу закладів вищої освіти розглядається з позицій співвідношення попиту і пропозиції на освітню послугу (с. 231). У ринкових умовах, іншого підходу бути не може. Разом з тим, співвідношення попиту і пропозиції, з одного боку, досить суб'єктивно, а, з іншого, воно відображає затребуваність освітнього потенціалу на даний момент (відрізок) часу. Оскільки потенціал вищої школи формується тривалий період і орієнтований на віддалене майбутнє, то співвідношення попиту та пропозиції не може, з позицій інтересів суспільства, у повній мірі об'єктивно оцінювати освітній потенціал.

3. Зміст підрозділу 3.1 не відповідає його назві "Використання трудового потенціалу підприємства як характеристика споживачів освітніх послуг". У змісті цього підрозділу викладено методичні підходи до оцінки освітнього прагматизму працівників підприємств, а не аналіз їх використання, тому доцільно було б внести корективи у назву підрозділу.

4. Дискусійним є запропонований автором підхід до оцінки освітнього прагматизму працівників підприємств, що здобули декілька професій. На основі такого аналізу робиться висновок, що наявність кількох професійних освіт сприймається як побічне явище і характеризує незатребуваність професійних знань, а для працівника є зайво втраченим часом для їх здобуття. Однак, слід врахувати, що: 1) професійна кар'єра працівника триває 30-40 і більше років, впродовж якої він може здобувати декілька професій і на кожному конкретному етапі його діяльності в конкретних умовах кожна здобута освіта буде корисною як для працівника, так і для підприємства; 2) кожна професійна освіта збагачує компетентності працівника; 3) в сучасних умовах динамічного розвитку технологій, зміни видів виробництв оновлення професійних знань та зміна професій стає нормою. Тому підходи до оцінки освітнього прагматизму мабуть можуть бути іншими, однак в дисертації цьому не приділяється достатня увага.

5. На основі масштабних розрахунків автор визначає коефіцієнт освітнього прагматизму персоналу окремих підприємств Полтавської обл. і робить висновок про наявність дисбалансу між набутими професіями і займаними посадами. Дійсно, багато роботодавців вказують на недостатню відповідність професійної освіти випускників ВНЗ вимогам реального виробництва. Однак, дисбаланс виникає не лише від цього, але й від таких чинників як рівень заробітної плати на підприємстві та умови зайнятості, саме це дає змогу залучити необхідні кадри. Необхідно було звернути на це увагу при аналізі результатів, передусім це стосується пояснення розбіжності

коефіцієнтів освітнього прагматизму ГЗК і КрКЗ. Навіть при достатньому обсязі підготовки кадрів за певними професіями може виникнути дисбаланс внаслідок трудової міграції.

6. Фінансове забезпечення розвитку закладів вищої освіти базується на фінансуванні за рахунок загального та спеціального фондів. Однак, ця обставина не знайшла відображення в дисертаційній роботі у підрозділі 2.2.

7. У назві підрозділу 4.3 (с. 329) задекларовано аналіз результативності фінансового забезпечення сфери вищої освіти, однак у тексті дисертації подано результативність державного замовлення закладів вищої освіти Полтавщини. Яким чином аналіз результативності державного замовлення на рівні регіону може бути використано для оцінки результативності фінансового забезпечення у національному масштабі?

8. Викладення змісту дисертації в цілому відповідає встановленим вимогам. Однак текст недостатньо мірою структурований, не завжди виокремлено авторські визначення, ключові положення, пропозиції, не систематизовано точки зору інших науковців, на які посилається автор. Таке викладення тексту не сприяє повній оцінці внеску автора в розвиток даного напрямку наукового дослідження. У дисертаційній роботі надмірно використовуються скорочення та умовні позначення. Так, список скорочень викладено на 5 сторінках, а умовних позначень - на 11 сторінках. Постійне їх використання в тексті утруднює сприйняття змісту дисертації, оскільки приходится шукати розшифровку цих скорочень, без використання яких у багатьох випадках можна було б обійтися.

Наведені зауваження та висвітлені дискусійні положення не знижують загальну високу оцінку дисертаційної роботи, а лише свідчать про складність та різновекторність обраної теми дисертації. Вони можуть стати основою наукової дискусії під час захисту та сприяти подальшому науковому дослідженню автором даної тематики.

Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації

Зміст автореферату повною мірою стисло висвітлює основні положення дисертації, відрізняючись деталізацією викладу. Вступ, висновки та рекомендації, наведені в дисертації і авторефераті, а також список опублікованих праць автора, є ідентичними. Автореферат за структурою і технічним оформленням відповідає визначеним Міністерством освіти та науки України стандартам.

**Загальний висновок по дисертаційній роботі щодо її відповідності
встановленим вимогам**

Дисертаційна робота Загірняка Дениса Михайловича «Прагматизм фінансово-економічного розвитку вищої освіти: теорія, методологія, практика», що подана на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика та спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит є завершеною науковою працею, у якій отримано науково-обґрунтовані результати, які відрізняються новизною і мають практичну цінність та забезпечують вирішення конкретного важливого наукового завдання – розробку концепції фінансово-економічного розвитку вищої освіти на засадах прагматизму.

Тема дисертації та її зміст відповідають паспорту спеціальності 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика та спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. З огляду на актуальність теми дослідження, теоретичну і практичну значущість, наукову новизну отриманих результатів можна зробити висновок, що дисертаційна робота Загірняка Д. М. виконана на належному науковому рівні, повністю відповідає вимогам нормативних документів МОН України до докторських дисертацій (зокрема, пп. 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.)), а її автор – *Загірняк Денис Михайлович* – *заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика та спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.*

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор
головний науковий співробітник відділу
економічних проблем соціальної політики
Інституту економіки промисловості

В. П. Антонюк

Підпис головного наукового співробітника
д.е.н., проф. В.П. Антонюк засвідчую:
Учений секретар Інституту економіки
промисловості НАН України
«*01*» *липень* 2019 р.

М.О. Солдак